

**MARIA BOCȘE
(1939-2010)**

Silvia CIUBOTARU*

Spre sfârșitul celui de al treilea pătrar al anului trecut, când abia intrase în rândul septuagenarilor, Maria Bocșe, distinsă cercetătoare a etnografiei și folclorului transilvănean, ne-a părăsit. Avea atâtea planuri, atâtea vise pe care urma să le înfăptuiască, dar timpul nu i le-a îngăduit. Nu voi începe cu prezentarea lucrărilor sale, atât de interesante și de necesare științei românești, ci voi încerca să vă readuc în fața ochilor o persoană amabilă, entuziastă, vioaie, gata oricând să sară în sprijinul aproapelui, să aline suferințe și să creeze în jurul său o atmosferă optimistă, plină de veselie. Ori de câte ori i se cereau informații asupra uneia sau alteia dintre zonele folclorice de dincolo de munți, pe care le investigase decenii de-a rândul, le oferea cu dărnicie, fiind convinsă că vor sluji unei cauze nobile.

Mi-aduc aminte de o amiază însorită de august a anului 1982. Ne aflam într-una din încăperile Muzeului Etnografic al Transilvaniei, când o doctorandă din străinătate i-a solicitat unele deslușiri asupra subiectului de care se ocupa. Era vorba de tipurile de îmbrobodire folosite de țărăncile noastre. În mod normal, urma să aibă loc o plimbare prin muzeu, cu opriri la circa 60 de exponate. Nu era vorba numai de timpul care s-ar fi pierdut căutând acele podoabe ale capului, ci și de faptul că era greu să-i explici unei persoane neinițiate modul în care s-a ajuns la acele forme atât de originale și de expresive de „găteală”. După o ezitare de câteva clipe, doamna Mia (cum îi spuneau cei apropiați) a

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

luat un șal înflorat și punându-l pe cap a început să execute pe rând toate modalitățile de înnodat uzitate de femeile române de la țară. Mai apoi a ajuns la portul de sărbătoare și la cel ceremonial. I-a vorbit interlocutoarei despre pieptănătura nășăudeană, cu *păunițe*, despre *ceapsa* bănățeană, despre *cununile* maramureșene de mireasă *cu struți*, despre *vălitoarea* femeilor sighișorene, despre *conciul cu carne* sau *cu corni* îndătinat cândva pentru tinerele neveste din Bihor ș.a. A fost un neuitat curs de etnografie depănat în mai puțin de jumătate de oră. Interiorul modest al camerei se transfigurase într-un spațiu magic.

S-a născut, la 21 august 1939, în municipiul Târgu Mureș, într-o familie de intelectuali (Ioan și Ana Călugăru). A copilărit și a urmat școlile din Beiuș. Ținutul Bihorului va rămâne patria sa de suflet, pururi regeneratoare. Aici a revenit în mod constant să cerceteze ceramica, cojocăritul, etnoiatria, obiceiurile cu caracter agrar, sistemele de transport și comunicații ori țesăturile de interior. Își va încununa această statornică pasiune cu lucrarea *Țara Bihariei. Artă tradițională românească*, apărută în anul 2001 la Editura Treira din Oradea.

Pe lângă aportul major din domeniul muzeologiei etnografice – activând cu acribie și eficiență la organizarea colecțiilor patrimoniale de la Beiuș, Timișoara și Cluj – Maria Călugăru-Bocșe a stabilit jaloane viabile în studiul culturii populare. Cercetând obiceiurile nupțiale din Bihor (vezi materialul din volumul *Zilele folclorului bihorean*, Oradea, 1968) evidențiază substratul arhaic al ritului de trecere. De exemplu, înainte de plecarea miresei la casa socrilor, în fața mirelui sunt aduse, una după alta, două femei bătrâne și urât îmbrăcate. Abia a treia oară apare adevărata mireasă purtând un colac pe cap. Mama acesteia îi așterne în cale o *bitușă* (șubă de blană) „ca să aibă spor la vite, la *iosag*, și să aducă, la fel ca șuba, căldură în noul cămin” (p. 207).

Gesturile magice sunt însoțite de texte străvechi, puse pe melopeea anticelor balade. Autoarea se ocupă de *Cântecul lăcății* sau *Nevesteasca*, dispută între oastea mirelui și *corintei* din partea miresei. O secvență primitivă a ceremonialului marital, cu vădite scopuri propițiatoare, este cea a *adăpatului miresei*: „Cu un colac și un ulcior în mână, purtând și o *zdroabă* (bulz) de sare, mireasa este dusă la *valea* ce curge prin sat. Cu pâine în mână, ea face cruce spre cele *patru vânturi*, sparge ulciorul de parapetul punții și aruncă colacul în apă” (p. 215). Ne-am oprit asupra acestor detalii, pentru că ele sunt edificatoare în ce privește o anumită percepere, complexă, a ritului de trecere din mai multe unghiuri (folcloric, etnografic, etnomuzical), inexistentă în scrierile de profil ale acelor ani.

O contribuție esențială a adus cercetătoarea de la Muzeul Etnografic al Transilvaniei în studiul medicinei populare din bazinul Crișului Negru (în special din zona Crișului Pietros). Se numără printre puținii etnologi care semnalează fenomenul specializării unor sate în cultivarea plantelor medicinale și prepararea leacurilor (vezi herboniștii din Poienii de Jos, județul Bihor). În capitolul al doilea (*Elemente de știință populară românească*) al volumului I din *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești* (Editura Academiei, 1982), Maria Bocșe dezvoltă analiza etnobotanicii românești pornind de la denumirile dacice de plante existente în sintezele iatrologice ale lui Pedanios Dioscorides (*De materia medica*) și Pseudo-Apuleius (*De herbarum virtutibus*) până la terminologia populară contemporană. În același context prezintă interdependența dintre sătean și lumea vegetală, trecând în revistă marile momente ale vieții și familiei cu simbolistica lor dendrolatrică și horticolă, precum și riturile legate de ciclul calendaristic agrar, care implică diferite plante în invocarea rodniciei și pluvialității. În special grâul „avea valoare de simbol în invocarea fertilității, a fecundității, a manei” (*Istoria gândirii...*, p. 128).

Etnobotanica este abordată din perspectivă nutrițională, medicală (fitoterapia empirică) și estetică. N-au fost neglijate nici actele magice secondate de descântecele aferente. Cultul mătrăgunei, busuiocului, ierbii fiarelor ș.a. se înscriu într-o străveche mitologie a sevelor apotropaice și regeneratoare ce se ascund în plante.

La anii deplinei maturități profesionale, a susținut la București – în cadrul Institutului de Istoria Artei – un strălucit doctorat, cu teza *Arta populară de pe Valea Superioară a Crișului Negru*. S-a bucurat atunci nu doar de elogiile profesorilor din comisia de examen, ci și de aprecierile unanime ale colegilor de breaslă, veniți să asiste la eveniment din toate colțurile țării. În contextul unor astfel de preocupări, se înscrie și contribuția pe care a avut-o, alături de reputații săi colegi Georgeta Stoica și Paul Petrescu, la elaborarea *Dicționarului de artă populară*, apărut la Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1985.

Un moment de bun augur în activitatea folclorică a Mariei Bocșe l-a constituit publicarea manuscrisului preotului Grigoriu Crăciunaș din satul Buru, județul Cluj, unul dintre cele mai valoroase documente din arhiva Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Volumul *La fântâna soarelui. Colinde din alt veac* (Editura Mediamira, 2001) cuprinde texte augurale îndătinat în jurul Clujului, pe Someș și pe Arieș, de o frumusețe aparte. Într-un cadru idilic, însuși Domnul Cerului

vine în ajutorul păstorilor: „La umbra pomilor/ Șed oile gazdelor/
Grea iarnă că ș-o picat/ Oile tăte-o zberat/ Dumnezău le-o d-auzit/
Ș-o făcut scară de ceară/ Ș-o slobozit flori de vară” (p. 155).

În ultimul său volum, *Obiceiuri tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, rituri, mituri*, reunește studii și articole selectate dintr-un număr de peste 700 de materiale apărute în ultimii 15 ani în reviste de etnografie și folclor sau în diferite cotidiane. Așa cum însăși autoarea se destăinuia, „cu sfiala celui care pășește într-un templu sacru al neamului” (p. 19), a urmărit descifrarea arhetipurilor obiceiurilor noastre și surprinderea – „dincolo de *haina fastuoasă* a riturilor” (p. 21) și de măștile ceremoniale – simbolurilor străvechi.

La capătul călătoriei în această lume, se poate spune că Maria Bocșe și-a îndeplinit misiunea și că a împlinit mesajul aceluia dicton latin care îi era atât de drag: „Felix qui potuit rerum cognoscere causas”!